

Prawo autorskie w działalności studentów – stan obecny i wyzwania

prof. UMK, dr hab. Monika Wałachowska
Radca prawny przy OIRP w Toruniu

Toruń, 24.05.2024

VI OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA NAUKOWO-SZKOLENIOWA DZIEKANÓW I PRODZIEKANÓW
WIELOPLASZCZYNOWOŚĆ PROCESU KSZTAŁCENIA – ZADANIA I WYZWANIA Toruń, 22-24 maja 2024 r.

Tematyka szkolenia

- Wprowadzenie
- Umowy - rodzaje, zasady konstruowania (pola eksploatacji, wykładnia)
- Udostępnianie dzieł naukowych osobom trzecim
- Naruszenia praw autorskich (osobistych – zwł. pojęcie plagiatu, oraz majątkowych)
- Regulaminy dot. własności intelektualnej
- **Sztuczna inteligencja (SI) a działalność szkół wyższych – aktualne problemy i wyzwania (także regulacyjne)**
- nierzetelność

Wiadomości wprowadzające

- Pojęcie „utworu” – art. 1 pr. aut.: „**utworem**” jest każdy przejaw **działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości lub przeznaczenia**
- „**działalność twórcza**” (→ człowiek → wyłączenie ochrony elementów przyrody itp.)
 - Problem „twórczości” z wykorzystaniem SI
- „**o indywidualnym charakterze**”
 - *Ocena ad casum*
 - *Możliwość twórczości równoległej*
- *Katalog jest otwarty*

Dla uznania danego rezultatu pracy intelektualnej za „utwór” nie mają znaczenia:

- Wola stworzenia „utworu”
- Wyśitek twórczy – możliwość przypadku
- Nakład finansowy, organizacyjny itp. (wyj.: *sui generis* ochrona baz danych – ustawa z 2001 r).
- Wartość i przeznaczenie dzieła oraz sposób jego wyrażenia
- Fakt ukończenia dzieła (art. 1 ust. 3)
- Wiek
- Zdolność do czynności prawnych twórcy/-ów
- Sprzeczność dzieła z prawem

„USTALENIE” – *moment powstania ochrony pr.-aut.*

- Pojęcie „ustalenia” i przykłady
- „ustalenie” a „utrwalenie” (zapisanie utworu na nośniku fizycznym – *corpus mechanicum*)
 - w Polsce wystarczy „ustalenie”
 - W krajach *common law* – możliwe dodatkowe wymogi formalne (m.in. „utrwalenie”)
- zagadnienie tzw. *noty copyright’owej* („©”, „wszystkie prawa zastrzeżone”, „®”, „Copyright by...” itp.)

Wyłączenia spod ochrony – art.1 ust. 2¹

- Ochroną objęty może być wyłącznie **sposób wyrażenia**
- Nie są objęte ochroną odkrycia, idee, procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne → *brak ochrony pomysłu, idei, stylu, metody badawczej, hipotezy itp.*
 - *Czy twórcze/indywidualne może być coś stworzone przez SI/przy użyciu SI?*
- Wyłączenia spod ochrony – art. 4 pr. aut.
 - Akty normatywne lub ich urzędowe projekty
 - Urzędowe dokumenty, materiały, znaki i symbole
 - Opublikowane opisy patentowe lub ochronne
 - Proste informacje prasowe

OPRACOWANIE CUDZEGO UTWORU

3 kategorie utworów (wg kryterium czerpania z cudzej twórczości):

1. *Utwór w pełni **samoistny**, nieinspirowany*
2. *Utwór samoistny, ale **inspirowany***
3. *Utwór niesamoistny, będący **opracowaniem** cudzego utworu*
(+ dzieło z zapożyczeniami ≠ 2, 3)

Art. 2: zasady ochrony opracowania (np. tłumaczenie, adaptacja, przeróbka graficzna, aranżacja muzyczna itp.):

- ochrona jako „utworu” (twórczy, indywidualny, ustalony)
- sporządzenie (zaczerpnięcie elem. twórczych z oryginału i dokonanie przeróbki itp.) nie wymaga zgody uprawnionego [wyj.: baza danych]
- nie ma znaczenia wartość, przeznaczenie, sposób wyrażenia
- konieczna jest **ZGODA uprawnionego na rozporządzanie i korzystanie z opracowania** (jeśli czas ochrony jeszcze nie upłynął) - uprawnienie o char. majątkowym (np. zgoda na wydruk tłumaczenia)
- art. 2 ust. 5 (prawo do autorstwa oryginału)

Art. 3 – zbiory, wybory, antologie, bazy danych itp.

- Ochrona (jeśli spełniają cechy „utworu”) ze względu na twórczy wybór, układ, zestawienie *[bez uszczerbku dla praw do wykorzystanych utworów]*
 - Dodatkowo: możliwość *sui generis* ochrony baz danych (ustawa z 2001)
- Elementy bazy danych (utwory lub elementy nie objęte ochroną autorsko-prawną)
- Przykłady
- Pewne zbiory, bazy itd. nie korzystają z ochrony
 - np. zbiór oczywisty, baza wyczerpująca

PODMIOT pr.aut.

- Zasada: twórca (osoba fizyczna) – nabywa prawa autorskie

PIERWOTNIE

- Wyjątki: podmiot uprawniony *ex lege* (np. wydawca, producent, pracodawca) – **nabycie pierwotne lub pochodne**
- Nabycie:
 - Pierwotne
 - Pochodne (*ex lege* lub na podstawie czynności prawnej *inter vivos* lub *mortis causa*)
- Utwór a *corpus mechanicum* (nośnik fizyczny)
 - Art. 52 pr. aut.
 - Z reguły właścicielem nośnika jest twórca (wyj. umowa, utwór pracowniczy)

Domniemania z art. 8 pr. aut. (podobnie: art. 15)

- Prawo autorskie przysługuje twórcy,
o ile ustawa nie stanowi inaczej (**dot. praw majątkowych;**
prawa osobiste przysługują ZAWSZE twórcy/-om)
- Twórcą jest osoba, której nazwisko lub pseudonim w tym charakterze uwidoczniono na egzemplarzach utworu lub podano do publicznej wiadomości w jakikolwiek inny sposób w związku z rozpowszechnianiem utworu
- Jeśli twórca nie ujawnił swojego autorstwa w wykonywaniu prawa autorskiego zastępuje go producent lub wydawca, a w razie jego braku – właściwa organizacja zbiorowego zarządzania prawami autorskimi

UTWÓR WSPÓŁAUTORSKI (art. 9)

- Współtwórcom przysługuje prawo autorskie majątkowe wspólnie
 - *Prawa osobiste: charakter niepodzielny*
- Domniemywa się, że wielkości udziałów (maj.) są równe
- Prawa współtwórców
 - do całości dzieła (niepodzielne)
 - do poszczególnych UDZIAŁÓW
- **Do wykonywania prawa autorskiego do całości utworu potrzebna jest zgoda wszystkich współtwórców**
 - *W przypadku braku zgody : każdy może żądać rozstrzygnięcia przez sąd*
- **Każdy ze współtwórców może wykonywać prawo autorskie do swojej części** mającej samodzielne znaczenie, bez uszczerbku dla praw pozostałych współtwórców

UTWÓR WSPÓŁAUTORSKI (art. 9)

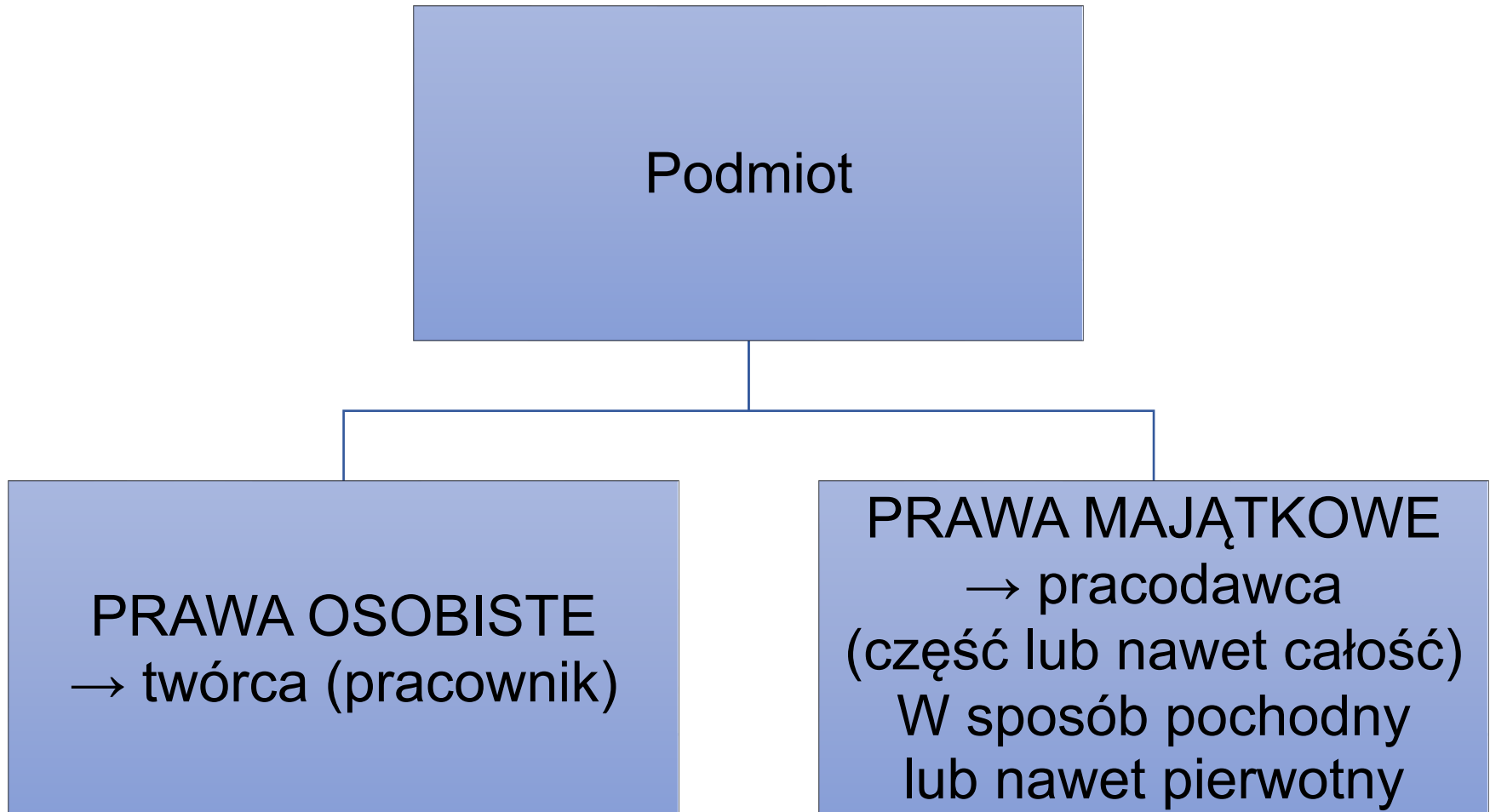
- Każdy ze współtwórców może **dochodzić roszczeń z tytułu naruszenia prawa autorskiego do całości utworu**. Uzyskane świadczenie przypada współtwórcom stosownie do wielkości ich udziałów
- Do autorskich praw majątkowych przysługujących współtwórcom stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu cywilnego o współwłasności w częściach ułamkowych

Utwór zbiorowy (art. 11)

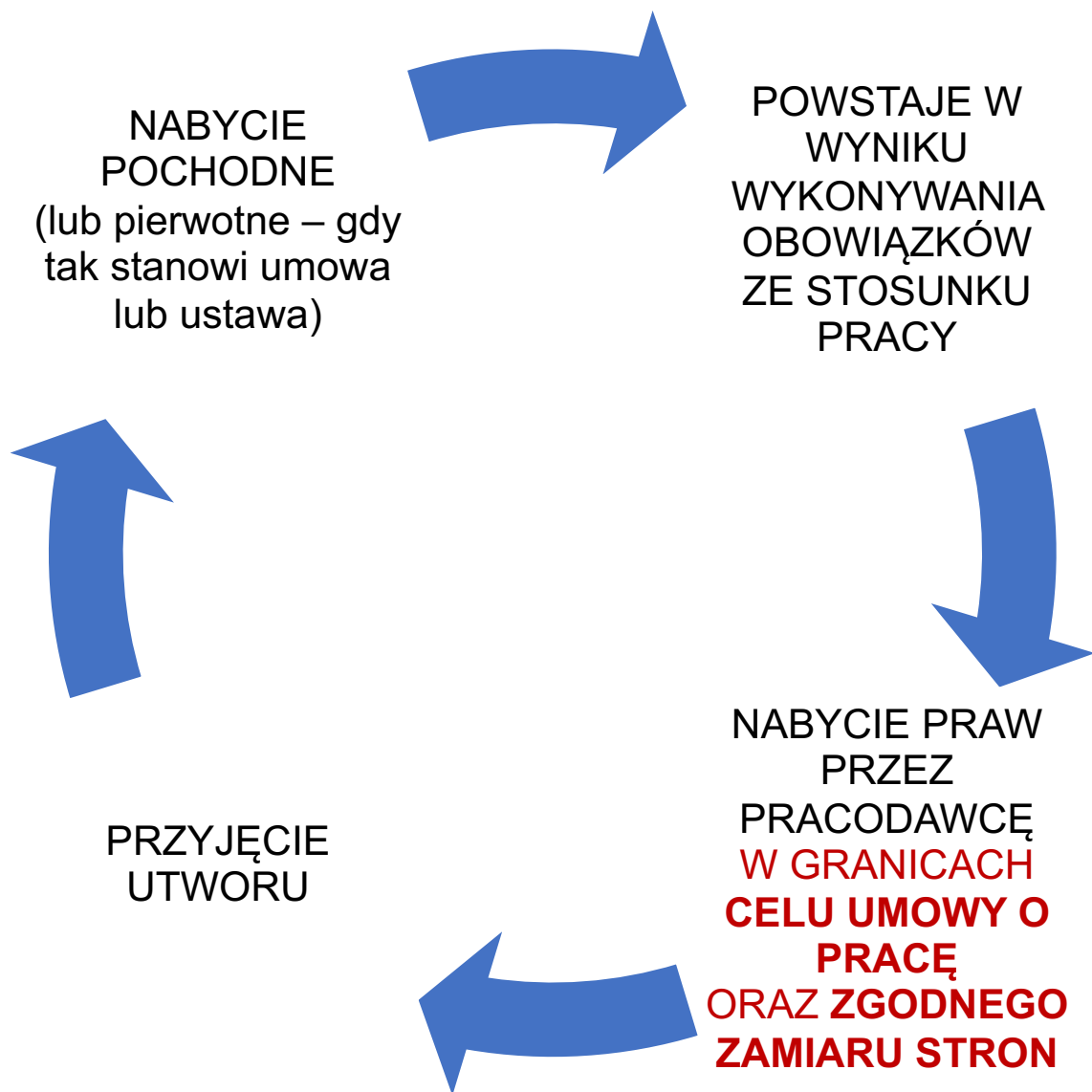
- Brak def. ustawowej
- Kategoria podmiotowa
 - Zbiór (art. 3) – kategoria przedmiotowa
- Ktoś inicjuje działalność w tym celu, o charakterze twórczym, nadaje całości oryginalny charakter
- Całość: „**utwór**”
 - Poszczególne części *nie muszą* mieć cech utworu
 - Poszczególne części mogą pochodzić *od różnych osób*
- Podmiot uprawniony: **producent/wydawca**
 - Nabycie pierwotne *ex lege*, **do całości**
 - Prawa do części samodzielnych: ich twórcy

- **Uwaga**: możliwe jest stworzenie utworu współautorskiego przez studenta wraz z doktorantem, a nawet pracownikiem (niekoniecznie jest to tzw. utwór pracowniczy(!) czy pracowniczy utwór naukowy w rozumieniu art. 12 – 14 pr.aut.), czy osobą trzecią
 - Różne „reżimy” prawno-autorskie
 - Rola umów o stworzenie utworu (będzie o tym mowa jeszcze później)

UTWÓR PRACOWNICZY (art. 12-13)

UTWÓR PRACOWNICZY – c.d.

UTWÓR STWORZONY W INSTYTUCJI NAUKOWEJ – art. 14

- Utwór stworzony w ramach umowy o pracę
- Instytucja naukowa ma **pierwszeństwo opublikowania** tego utworu (za wynagrodzeniem)
 - Wygasa jeśli:
 - W ciągu **6 miesięcy** od dostarczenia utworu nie zawarto z twórcą umowy o wydanie utworu
 - Albo jeżeli w okresie **2 lat** od daty jego przyjęcia utwór nie został opublikowany
- **Inne uprawnienia instytucji (bez wynagrodzenia):**
 - Korzystanie z materiału naukowego zawartego w utworze
 - Udostępnianie utworu osobom trzecim, jeżeli to wynika z uzgodnionego przeznaczenia utworu lub zostało postanowione w umowie
- *Tej regulacji nie stosuje się do programów komputerowych*
- *Szczegółowe regulacje → regulaminy IP w uczelniach*

PRACE DYPLOMOWE STUDENTÓW (art. 15a)

- art. 8 – prawa majątkowe przysługują twórcy, prawa osobiste również
 - **Zasada**: wykorzystanie prac studentów wymaga zawarcia umowy licencyjnej albo przenoszącej prawa autorskie
 - Ale: art. 15a: uczelnia ma ***pierwszeństwo publikacji***
 - Nie dot. to rozpowszechniania w Internecie, ani prac słuchaczy studiów podypl. czy doktorantów
 - **Za wynagrodzeniem (!)**
 - Prawo do wygasu po **6 miesięcy** od obrony
 - Student po tym czasie może ją opublikować (*chyba, że jest ona częścią utworu zbiorowego*)
- *** regulacja ta nie dotyczy innych prac studentów [zob. dalej]

INNE PRACE STUDENTÓW I DOKTORANTÓW (uczestn.szkół doktorskich)

***art. 15a ust. 2 – 3 (od 2018 r.)

2. Podmiot, o którym mowa w art. 7 ust. 1 pkt 1, 2 i 4-6 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (*uczelnie, federacje, instytuty naukowe PAN, instytuty badawcze, międzynarodowe instytuty naukowe*), może korzystać bez wynagrodzenia i bez konieczności uzyskania zgody autora z utworu stworzonego przez studenta lub osobę ubiegającą się o nadanie stopnia doktora w wyniku wykonywania obowiązków związanych z odbywaniem studiów lub przygotowaniem rozprawy doktorskiej, udostępnić utwór ministrowi właściwemu do spraw szkolnictwa wyższego i nauki oraz korzystać z utworów znajdujących się w prowadzonych przez niego bazach danych, w celu sprawdzania z wykorzystaniem Jednolitego Systemu Antyplagiatowego.

3. Minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego i nauki może korzystać z prac dyplomowych i rozpraw doktorskich znajdujących się w prowadzonych przez niego bazach danych w zakresie niezbędnym do zapewnienia prawidłowego utrzymania i rozwoju tych baz oraz współpracujących z nimi systemów informatycznych.

*** ust. 2 budzi wątpliwości odnośnie do katalogu „utworów” objętych licencją ustawową oraz sposobów korzystania

*** problem dzieł, które powstały z użyciem nakładów/środków dostarczonych przez uczelnię

[+ kto jest właścicielem nośnika, np. obrazu, robota itp.]

→ Niektóre uczelnie podjęły próbę regulacji tych zagadnień (zwłaszcza uczelnie artystyczne)

Treść praw autorskich

- **Prawa osobiste** – cechy: chronią *wieź twórcy z utworem*, nieograniczone w czasie, niezbywalne, nie podlegają zrzeczeniu się, przysługują twórcy/współtwórcom
- **Katalog (otwarty):**
 - Prawo do autorstwa i decydowania o sposobie jego oznaczenia
 - → zagadnienie plagiatu i innych zjawisk podobnych
 - Prawo do integralności dzieła i rzetelnego wykorzystania
 - Prawo pierwszego udostępnienia publiczności
 - Prawo do nadzoru nad korzystaniem z dzieła
 - Prawo do wycofania dzieła z obrotu (art. 56)
 - Prawo dostępu do dzieła (art. 52, art. 32)

Treść praw autorskich – c.d.

- **Prawa majątkowe** – istota: dają uprawnionemu *możliwość czerpania korzyści majątkowych związanych z udostępnianiem utworu innym osobom*
- **Zasada:** przysługują twórcy (oraz następcom prawnym)
 - **Wyjątki:** przewidziane w ustawie (np. pracodawca, producent, wydawca, instytucja naukowa)
- Brak wyjątków od zasady *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* [ważne przy konstruowaniu umów] – nie można przenieść więcej praw, niż się posiada
- Ich treść jest ograniczona w drodze tzw. *licencji ustawowych* [dozwolony użytek, także na rzecz szkół wyższych], np. prawo cytatu, korzystanie w czasie zajęć itp.
- Uprawnienia częściowe – pola eksploatacji (art. 50) – katalog otwarty
 - Wyodrębnienie ma znaczenie dla umów (art. 41, art. 45)

UMOWY w zakresie prawa autorskiego

• Rodzaje

- Przenosząca prawa autorskie majątkowe
- Licencyjna
- Mieszana

• Zasady ogólne dotyczące umów

- Specyfikacja pól eksploatacji (a. 41 ust. 2, art. 41 ust. 4 (tylko pola znane w chwili zawarcia umowy))
- Wynagrodzenie: domniemanie odpłatności (a. 43)
 - Domniemanie: za każde pole eksploatacji (art. 45)

• WYNAGRODZENIE (ogólne zasady: art. 43 ust. 2)

- Procentowe
- Ryczałtowe
- Mieszane
- Okresowe

*** możliwość podwyższenia przez sąd (art. 44)

Umowa przenosząca prawa autorskie majątkowe

- Musi to wyraźnie wynikać z umowy
 - Jeśli nie: tylko licencja (art. 65)
- Określenie przedmiotu umowy
- Forma: pisemna *ad solemnitatem* (art. 53)
- Charakter konsensualny
 - Przejście praw: z reguły w momencie przyjęcia utworu
- Z reguły za wynagrodzeniem (art. 43)
- art. 46 – prawo zależne
- art. 49 ust. 2

Umowa licencyjna

- **ZWYKŁA (niewyłączna)**

- Domniemanie licencji niewyłącznej (a. 67 ust. 2)
- Forma: dowolna

- **WYŁĄCZNA**

- a. 67 ust. 2
- Forma: pisemna *ad solemnitatem*

- Możliwość udzielenia ***sublicencji***, gdy tak stanowi licencja (art. 67 ust. 3)
 - W zakresie zawartego w niej upoważnienia

- **Czas**

- domniemanie: 5 lat (art. 66)

- **Zasięg terytorialny**

- domniemanie: terytorium, gdzie licencjobiorca ma siedzibę/m-ce zamieszkania)

- ***Odpowiedzialność za „usterki” i wady prawne utworu (a. 55)***

Sztuczna inteligencja w działalności szkół wyższych.

Wyzwania dla prawa autorskiego (i nie tylko...)

- Aktualny stan rzeczy

- Studenci korzystają z SI przy pracach domowych, projektach naukowych itp.
 - Przykłady
 - Projekty naukowe wykorzystujące SI
 - Konkursy i in.
-
- 2016: w czasie jednego z konkursów zagr. jedna z nagród została przyznana powieści “stworzonej” przez SI (*“A day on on which a computer wrote a novel”*)
 - SI “pisze” artykuły dla Microsoft
 - Od 2016 AI (program “Heliograf”) “pisze” materiały dla Washington Post
 - Heliograf is “potrafi” stworzyć krótkie materiały prasowe oraz tweety
 - AI “pisze” przemowy polityczne

SI a muzyka
program
„dokończył”
X Symfonię
Beethovena

„I am AI” – muzyka
„skomponowana” przez
SI

www.aiva.si

AIVA: Artificial
Intelligence Virtual
Artist

SI i muzyka

On the Edge

Aiva Technologies

SI a obrazy (malarstwo).

Przykład:

www.thenextrembrandt.com

www.vml.com

ING PRESENTS
**THE NEXT
REMBRANDT**

”Straż Nocna” Rembrandta ”odtworzona” przez SI;

<https://www.bbc.com/news/technology-57588270>

SI a malarstwo – inne przykłady

<https://b2h3x3f6.stackpathcdn.com/assets/landing/img/gallery/4.jpg>

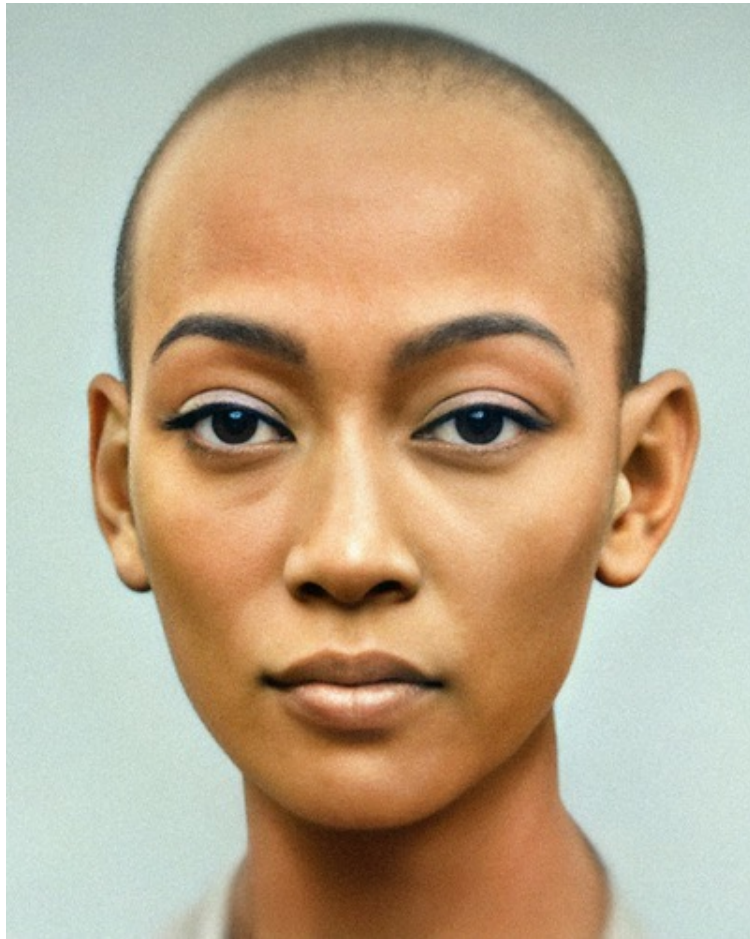

https://b2h3x3f6.stackpathcdn.com/assets/landing/img/gallery/5_small.jpg

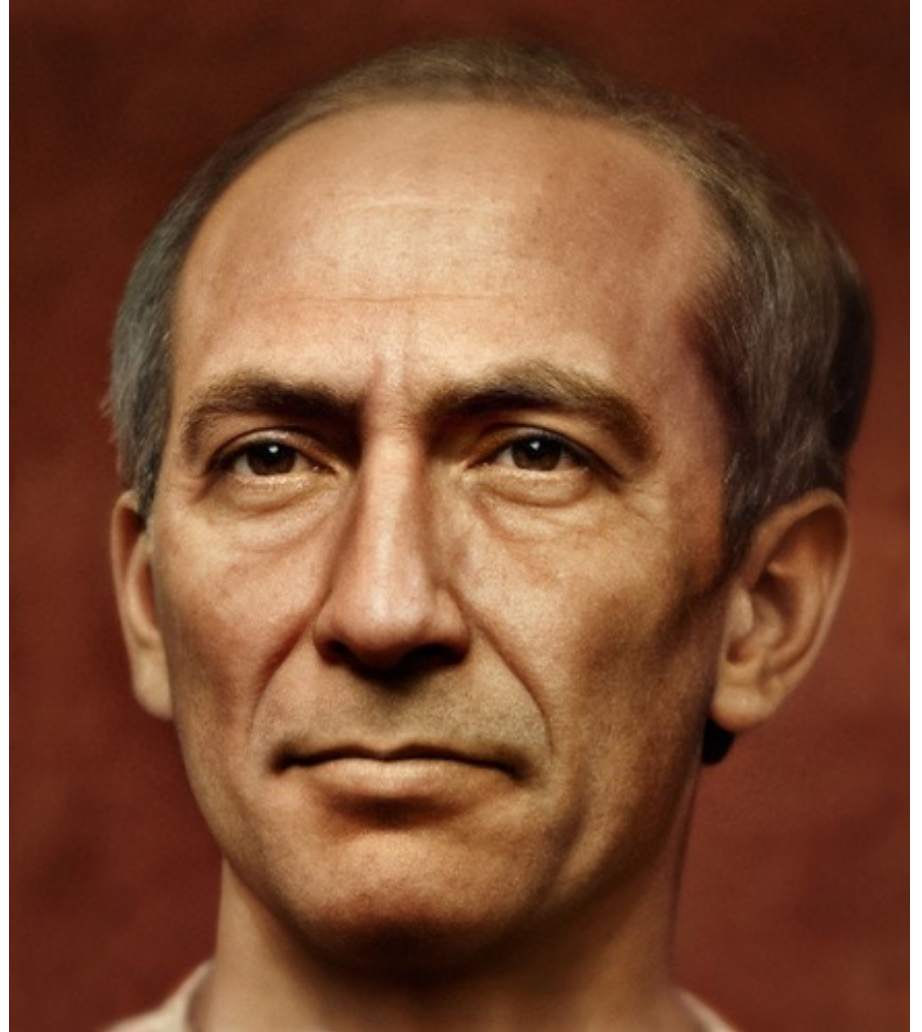
SI „stworzyło”
fotografie/portrety
znanych osób

- <https://basuterwijk.photoshelter.com/gallery/A-I-generated-portraits/G0000WVKM6MbilAc>

<https://basuterwijk.photoshelter.com/gallery/A-l-generated-portraits/G0000WVKM6MbilAc>

<https://basuterwijk.photoshelter.com/gallery/A-I-generated-portraits/G0000WVKM6MbilAc>

<https://basuterwijk.photoshelter.com/gallery/A-I-generated-portraits/G0000WVKM6MbIAc>

<https://basuterwijk.photoshelter.com/gallery/A-I-generated-portraits/G0000WVKM6MbilAc>

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/437397>

SI potrafi „generować” głos

- Przykład z UMK
 - Wydział Sztuk Pięknych – wygenerowano głos zmarłej osoby w celu swoistego *performance-u*

Sztuczna inteligencja w działalności szkół wyższych.

Wyzwania dla prawa autorskiego (i nie tylko...)

- Aktualny stan rzeczy
 - Studenci korzystają z SI przy pracach domowych, projektach naukowych itp.
 - Przykłady
 - Projekty naukowe wykorzystujące SI
- Wyzwania
 - Problematyka „autorstwa”
 - Zagadnienie (nie)samodzielności pracy
 - Naruszenie praw autorskich przez SI czyli przez kogo? Ryzyko plagiatu i innych naruszeń
 - Problem dezinformacji
 - Problemy ochrony prywatności i zarządzania danymi osobowymi
 - Powrót do prac „tradycyjnych” i egzaminów ustnych?
 - Odpowiedzialność dyscyplinarna? Czyja? Wykładowcy? Studenta/Doktoranta?
- Zalety SI
 - Pomocnik nauczyciela/SI w zastępstwie nauczyciela?
 - Personalizacja nauczania
 - Skuteczna informacja zwrotna
 - Pomoc w wyszukiwaniu danych, porządkowaniu bibliografii, poprawianiu strony formalnej itd.

Istniejące rekomendacje/wytyczne na uczelniach dotyczące wykorzystania SI – przykłady

- UMK
- SGH
- Koźmiński
- UW

• Inne?

→ Obecnie największym wyzwaniem jest brak skutecznych detektorów i niska świadomość dotycząca zagrożeń i możliwości związanych z wykorzystaniem SI na uczelniach/w edukacji

→ **Rekomendacje:** szkolenia, podnoszenie świadomości i kompetencji, zwrócenie uwagi na aspekty prawne wykorzystywania SI

Dziękuję za uwagę 😊

walachowska@umk.pl